

Frederik Fischer.¹⁾

Af M. Mackeprang.

Kiels Universitet har just ikke den bedste Klang i danske Øren, men saa underligt kan det gaa, at Stødet til Nordslesvigs nationale Opvaagnen alligevel udgik fra to kielske Professorer. Den ene var den tysk opdragne Flensborger, Christian Paulsen, der langt nede i Tyskland blev sig sin danske Nationalitet bevidst og som Svar paa Uwe Lornsens slesvigholstenske Programskrift fra 1830 et Par Aar efter udsendte sit lille Skrift „Über Volksthümlichkeit und Staatsrecht des Herzogthum Schleswigs“. Den anden var Københavneren Christian Flor, „Nordslesvigernes tro og modige General“, som han engang med Rette betegnede sig. Men deres Virksomhed havde været forgæves, og Generalen var bleven en Fører uden Hær, hvis der ikke fra selve Nordslesvigs jævne Folkedyb uventet var dukket Hjælpere op, hos hvem deres Ord havde fænget.

Det var tre unge Mænd, alle omkring de 30. I Haderslev den altfor tidlig afdøde Bogbindersvend Niels Chr. Nissen og en lille Købmand Peter Chr. Koch; i Aabenraa en stakkels vanfør Urmager Frederik Fischer, vel nok det skarpeste Hoved af de tre, ligesom Nissen var den mest ideelle og Koch den frodigste, mest initiativrige. Alle var de fra første Færd enige om, at Fjenden det var Tyskerne; for det største Navn i Nationalitetskampen, Hiort Lorenzen, var det derimod foreløbig den enevældige Regering symboliseret i Kongeloven. Derfor

¹⁾ Medens Skildringen af Fischers Virksomhed før 1848, der blev holdt som Foredrag under Besættelsen, helt bygger paa 2. Del af P. Lauridsens »Da Sønderjylland vaagnede« og det der meddelte Brevstof, er den senere, ikke tidligere behandlede Periode af hans Liv selvstændigt Arbejde. Hovedkilden har her været hans egen Avis »Freja«, suppleret med det desværre lidet righoldige Brevmateriale, der, naar ikke andet er bemærket, findes i Kgl. Bibliotek, samt officielle Aktstykker. For Henvisningen til flere af disse skylder jeg Overarkivar Dr. Hjelholt samt Arkivar Peter Kr. Iversen Tak.

stod han dem i Begyndelsen haardt imod og traadte først nogle Aar senere frem ved deres Side.

Hver Gang man tænker paa Danskhedens Paaskemorgen i Nordslesvig, da den stod op af Graven, mindes man uvilkaarlig Bjørnssons kendte Strofer:

Foragtet af de store, men elsket af de smaa,
 sig er det ikke Vejen, som det nye maa gaa?
 Forraadt af dem som Vagt burde være, just af dem —
 sig, er det ikke saadan, at en Sandhed staar frem.

For mig har Frederik Fischer altid staaet, ikke som den betydeligste, det var han ikke, men som den mest rørende af disse tre Pionerer, der modig gik i Gang med den tilsyneladende saa haabløse Opgave paa Trods af en tyskdannet og snart fjendtlig Overklasse at ruske deres Landsmænd op af Ligegyldighedens Døs og gøre dem til bevidste Danske. Intet kan være mere gribende end denne lille, vanføre Urmager, der ene tager Kampen op mod sin By, og i Ordets bogstaveligste Betydning trodser Sult og Nød. Med Rette skriver Flor en Gang om ham, at han forlængst vilde have forladt vort Parti, „hvis ikke en mærkelig Begejstring for vor Sag lod ham bære alt“. Den bedste Forklaring herpaa har egentlig en af hans Modstandere givet, en af Hertugens Agenter, der spottende skrev, at Fischer var „ein so enragierter Dannismann“, at naar Domsbasunen paa den yderste Dag ikke blæser paa dansk, staar han ikke op af Graven.

Han var født i Aabenraa 1809, og da baade hans Fader og Bedstefader havde været Kaptejner, var han sikkert som alle raske Aabenraadrenge paa de Tider ogsaa gaaet den Vej. Men allerede 9 Maaneder gammel blev han ramt af en Børnelammelse, der havde til Følge, at hans Ben ikke mere voksede. Hele sit Liv igennem kunde han derfor kun bevæge sig paa en Slags Skammel paa Hjul eller, naar han skulde udendørs, i en lille Vogn trukket af en Hund. I Stedet for tilsøs kom han derfor i

Urmagerlære, nedsatte sig 1830 som Mester og indgik nogle Aar senere et meget lykkeligt Ægteskab, i hvilket han fik en halv Snes Børn. Slægtens Kærlighed til Søen sad ham dog i Blodet. Selv om han ikke kunde faa Skib at føre, lagde han sig efter Navigation, og hvad dertil hører, og blev en meget dygtig Amatørastronom. Samtidig var han et mekanisk Geni, der lavede Instrumenter og drev det til selv at kunne slibe Linserne til sine astronomiske Kikkerter. Et opvakt Hovede, „og det saa meget at man kan sige, at Vorherre har forlenet hans Aand med det, han har ladet ham miste paa Legemet“, siger Nissen om ham, første Gang han dukker op i „Dannevirke“s Kreds. Og som en god Kaptejn førte han ogsaa en regelmæssig Journal, i hvilken han ikke blot gjorde Rede for Vejr og Vind, men ogsaa for Dagens Begivenheder. Desværre er kun et Par af disse Dagbøger fra Tiden efter 1864 bevarede. Alle de ældre brændte han ved Oprørets Udbrud i 1848 sammen med sine andre Papirer, og med Resten er det vel senere gaaet paa samme Maade. Skade, da en vigtig Kilde baade til hans egen og hans Byes Historie derved er gaaet tabt.²⁾

Medens det var Chr. Paulsens Skrift, der vakte Nissen, som atter satte Liv i Koch, ved vi intet om, hvorledes Fischer blev sig sin Danskhed bevidst. Men det synes at være sket ret tidlig og saa at sige ved Selvstudium uden nogen Paavirkning ude fra. Med Hadersleverne havde han i hvert Fald ingen Berøring. Første Gang, han viser sig paa Skuepladsen, er da han i Maj 1838, en Maanedstid før „Dannevirke“ begyndte at udkomme, sendte den ham ganske ubekendte Koch en Redegørelse for Sprogforholdene i Aabenraa. Næsten alle talte og alle forstod Dansk, men Tysk var her eneraadende i Skolen og paa Tinge, og ved den danske Gudstjeneste sang Menigheden tyske Salmer, altsaa et lignende Forhold som det Brorson et

²⁾Hans Dagbog for 1864 er udgivet af Fr. Skrubbeltrang i Sønderjydske Aarbøger. 1930, S. 168—219, 1865—67 sammesteds, 1947, S. 23—101 og 1868—71 i 1950, S. 51 ff.

hundrede Aar tidligere havde søgt at raade Bod paa i Tønder. Men han haaber, den Tid vil komme, da „Dommeren saavel som Læreren vil tale i Landets Sprog til Landets Børn, og de Machinationer ophøre, som ville skille os fra det Land, vi altid tilhørte og altid ville tilhøre“. Thi, fortsætter han, „Danske er vi, Dansk tænker og føler vi, som Danske har vi Navn i Fortiden og er kendt over hele Kloden“. Det var de Ord, Aabenraa med Rette sammen med Fischers Billede satte paa sin lokale Afstemningsplakat i 1920, men som dengang unægtelig foregreb Begivenhedernes Gang. Thi af bevidste Danske var der paa de Tider ikke en Gang saa mange i Byen, som der kunde sidde om en Kalvesteg. Artiklen, der med Kommentarer af Chr. Paulsen blev offentliggjort i „Dannevirke“s 7. Nr., var undertegnet „en indfødt Apenrader“, thi sit Navn turde han foreløbig ikke røbe af Frygt for „gale Folk“, som Koch skrev til Flor, da han et halvt Aars Tid senere kunde meddele ham, hvem Forfatteren var. Flor, der jo altid var paa Udkig efter nye Hjælpere, henvendte sig nu til ham med Anmodning om at tage sig af den danske Bogsamling, han ønskede at faa oprettet i Aabenraa, og her var han kommen til den rette Mand. Fuld af Glæde tog Fischer mod Tilbudet. Han er sikker paa, at de danske Bøger, Flor stiller i Udsigt, vil være en saare kærkommen Lektüre og vinde Folk for det danske Sprogs Sag. „Et Bevis herpaa er den Begærlighed, hvormed for faa Aar siden Ingemanns bekendte Cyklus af historiske Romaner blev søgt og læst.“ Jeg har med Vilje medtaget dette Citat af hans Brev som et godt Bevis paa den Rolle, Ingemanns „Konge-bøger“ har spillet i Sønderjyllands Vækkelseshistorie. Bøgerne gik da ogsaa godt af, og mere Liv kom der i Virksomheden, da Fischer det næste Aar traadte i Forbindelse med den af en Kreds Slesvigere i København paa Initiativ af Nis Hansen — kendt under Pseudonymet „en Bondesøn“ — stiftede Forening til dansk Lærings Fremme i Sønderjylland. Til alt for meget blev det hele dog ikke. At Embedsmændene, baade den dansk

opdragne Amtmand Tillisch og Slesvigholstenere som Borgmesteren Schow og Provst Rehhof holdt sig tilbage, var jo hvad man kunde vente; af den Kreds var Postmesteren den eneste, der gik med. Men ogsaa Borgerne var træge, og op over 34 Medlemmer naaede Fischers Læseforening ikke, mens Foreningen i Sønderborg allerede Aaret efter sin Stiftelse talte 180. Nu maa man jo ikke glemme, at Sønderborg var den mest danske By i Nordslesvig, uagtet eller vel rettere sagt netop fordi den var Nabo til Hertugen paa Augustenborg. En grel Modsætning til Aabenraa, hvor der, som Fischer skrev, „er Arbejde for mere end en Herkules før denne Augiasstald kan blive rensed for Tyskhedens Snavs.“

Men Fischer vilde ikke nøjes med at være Biblioteksbestyrer. Han vilde ogsaa være Redaktør. Det var dengang ikke saa let som nuomstunder, hvor enhver, der mener sig kapabel dertil og vel at mærke har en solid Bankkonto i Ryggen, kan starte en Avis. Paa de Tider spillede i det mindste for en lille Provinsavis Pengene ikke saa stor en Rolle, men til Gengæld krævedes der en særlig Bevilling fra det slesvig-holstenske Kancelli. Og vilde man have sit eget Trykkeri, krævede ogsaa dette en Bevilling, da Bogtrykkerkunsten ikke var fri Næring.

Byens lille tyske Avis, der udgaves af en liberal Slesvigholstener, Kopperholdt, Hiort Lorenzens gode Ven, havde længe ligget i Krig med Borgmesteren, og i Februar 1839 mistede han sit Privilegium. Et Blad maatte Byen imidlertid have, og Fischer henvendte sig nu til Flor. Han kunde, skrev han, have Lyst til at udgive et dansk Ugeblad i Aabenraa, thi „hvis Bladet udkom paa Dansk, vilde Folk alt mere og mere blive vant til at se deres Modersmaal blive brugt i de daglig forekommende Efterretninger og derved føle det naturmæssige i, at saaledes skal det være, og det Tyske er os ej saa nødvendigt, som saa ofte bliver sagt.“ Takket være Støtte fra Flor og fra anden Side, gik han da ogsaa af med Sejren. I August 1839 fik han sit Privilegium, væsentlig sikkert fordi Borgmesteren be-

tragtede ham som den uskadeligste af de 6 Ansøgere. Som Fischer spøgende udtrykte det: „Han og hans Konsorter troede, at siden jeg navnlig beskæftigede mig med Himmelen, Astronomien, vilde jeg lade dem raade for det jordiske ogsaa i min Avis“. Privilegiet indeholdt intet om Sproget, og som nys sagt var det Fischers Mening, at Bladet skulde udkomme paa Dansk. Rygtet herom sivede naturligvis hurtig ud, og under Indtryk af de Angreb, han var udsat for, var han en Overgang efter Samraad med Flor inde paa Tanken om at gøre Bladet tvesproget for til Slut alligevel at havne i Dansk. Til at begynde med skulde det dog gaa anderledes. Umiddelbart før Avisen skulde udkomme, modtog han nemlig en indtrængende Anmodning undertegnet af 187 Medborgere om at udgive Bladet paa Tysk; „i dette Tilfælde skal det være os en Fornøjelse at understøtte det ved direkte og indirekte Deltagelse“. Overfor denne unægtelig meget tydelige Trudsel gav Fischer foreløbig Køb. Han sad allerede dengang med en ret stor Familie, Urmageriet gav ikke mange Penge, da der var hele 5 Urmagere i Byen, og som han ærlig tilstod, nærrede han det forfængelige Haab, at Bladet ogsaa kunde kaste lidt af sig. Men hvad værre var, han havde i Virkeligheden kun én eneste Støtte i Byen, Farver Bahnsen, A. D. Jørgensens Morbroder, der var udpræget dansk, men en stilfærdig, beskedene Mand, der ikke yndede at træde offentlig frem. Den iltre Koch, hos hvem han havde søgt Raad om rent tekniske Bladspørgsmaal, rasede, men Flor tog Sagen med mere Ro. Som han skrev til Koch, tvivlede han ikke paa, at F. „med Hud og Haar vedbliver at være Vor, og dette er dog Hovedsagen. Er dette kun Tilfældet, vil hans Blad nok af sig selv blive dansk.“ Ved et Møde i Flensborg gød han Balsam i den arme Fischers Saar — „hans erfarne og hjertelige Raad var mig en sand Husværelse efter en saa diabolisk Cabale“, siger Fischer — og i en dygtig og smidig skrevet Indledningsartikel „Til mine Medborgere“ lettede Flor baade Overgangen for Fischer og banede samtidig Vejen for Fremtiden. Det hav-

de oprindelig været min Hensigt, lader han Fischer sige, at udgive Bladet paa Dansk, da der i Læsekredsen næppe var en eneste, der ikke forstod Dansk ligesaa godt som Tysk, og hans Ønske var at gavne Publikum saa meget som muligt. Ved det forventede Subscribenttal havde han dog ladet sig ombestemme, da dette vilde dække Udgifterne ved en Dobbeltudgave, idet Læsekredsen paa Landet sikkert ville kræve et dansk Blad.

Den nye Avis „Apenrader Wochenblatt“, hvis første Nummer udkom d. 2. Oktober 1839, var saavist ingen stolt Skude. Formatet var en jævnstor Kvart, Papiret slet og Trykket om muligt endnu ringere. Men heller ikke Indholdet var synderlig fremragende. Politiske Nyheder maatte Bladet efter sit Privilegium ikke bringe, og foruden en Spidsartikel om mere almindelige Forhold indeholdt det hjemlige Nyheder af den mest uskyldige Art, „Diversa“ som det kaldtes, Skibsfartslistre og Annoncer. Gennem hele 6 Numre bredte Dr. Manicus fra Ekernførde sig om „Die Armuth“, og det eneste Bidrag af mere national Karakter er en Artikel om Kirkesangen, hvori Fischer uddyber sine tidligere Udtalelser om det besynderlige i, at Menigheden sang tyske Salmer ved den danske Gudstjeneste. Det var kort sagt et af den Slags Smaablade, som i Tiden gik under Navn af „Intelligenssedler“ uagtet de saavist havde grumme lidt med Intelligens at gøre. Dets Betydning laa derfor egentlig i det negative, at det spærrede Vejen for en tysksindet Avis. Men forstaaeligt nok tilfredsstillede dette ikke Fischer, og da de 187 Medborgeres Støtte unægtelig havde været noget platonisk — af de 130—40 Abonnenter han fik, var kun 96 indenbyes — fortrød han hurtig, at han havde givet efter i Sprogspørgsmaalet. Allerede en Maaned efter at Bladet var begyndt at udkomme, var han stemt for „at sadle om igen fra Nytaar“, selvom det, som han skrev til Flor, vilde forvolde en „Fandens Alarm“. Foreløbig vilde han dog nøjes med et dansk Følgeblad, men da Borgmesteren erklærede, at dette vilde kræve et nyt Privilegium, og da Abonnentallet sank, be-

stemte han sig til at vove Springet. Fra 1. April 1840 udkom „Det Kgl. privilegerede Aabenraa Ugeblad“ derfor paa dansk og samtidig baade i en større og smukkere ydre Skikkelse og med et langt mere lædigt Indhold end tidligere. Overgangsperioden var forbi, og som Fischer skrev, „jeg finder mig glad paa det Sted, hvorpaa jeg ønskede mig, nemlig den danske Journalistikens Mark“. Det var et dristigt Skridt, ikke mindst fordi hans eget Dansk just ikke var uangribeligt. Om et Brev fra Fischer siger den tidligere omtalte Nis Hansen saaledes, at det var temmelig fuldt af Sprogfejl, og tilføjer: „Det er en slem Sag, thi han maa ikke blive Modpartiet til Spot og Latter“. Selv var Fischer sig naturligvis denne Mangel fuldt bevidst. Hele hans Skolegang havde været tysk, og da han blev konfirmeret, kunde han næppe læse en dansk Bog. Senere havde han gennem Selvstudium erhvervet sig Færdighed i Dansk, men, tilføjer han med Rette, „at jeg endnu ej skriver det fejlfrit, er, synes mig et stort Bevis paa, hvorledes vort eget Sprog bliver tyranniseret i vort eget Land“. Det gjorde nu næppe saa meget, thi de fleste Bidrag kom ude fra, fra Chr. Paulsen, Nis Hansen, den utrættelige Dr. Manicus og endelig fra Flor selv. Overhovedet kan den Rolle, Flor spillede baade for „Dannevirke“ og Fischers lille Ugeblad, ikke overvurderes. I stort og smaat stod han Fischer bi, og det var med fuld Føje, denne engang skrev: „De gør mig det meget mageligt, kære Hr. Flor, at være Redakteur“.

Før Sprogskiftet havde han udsendt en af Flor forfattet Indbydelse til det danske Ugeblad, der, som Fischer havde forudset, ganske rigtig voldte „en Fandens Alarm“ i den lille By. Hvad der i det mindste i Øjeblikket vakte mest Røre, var dog ikke saa meget Sproget, som at han havde tilladt sig at bruge Byens gode danske Navn. „Dette angribes paa det allerheftigste endog af de mest moderate“, skrev Fischer, og „selv vore gæve Søfolk, som havde bragt Apenrade i Renommé i Udlandet, vende Aabenraa Ryggen“. Til dagligdags kunde man jo

vel nok kalde sig en Affenraaer, men paa Tryk og i Skrift var man en Apenrader. Selv Flor skrev forøvrigt i sine Breve til Kabinetssekretæren Adler Apenrade, og endnu mellem Krigene var Apenrade det officielle Navn, der for Ekspl. brugtes i Poststempler³⁾).

I Byen var Harmen saa stor, at 266 Borgere d. 1. Septbr. 1840 indsendte en Adresse til Deputerkollegiet, der gik ud paa, „at det paalægges den herværende Redaktør Hr. Fischer ved Udgivelsen af sit Ugeblad at benytte det Stednavn, som hans Privilegium lyder paa“. Kollegiet bifaldt ganske Tanken og anbefalede varmt at faa udvirket et Politiforbud mod Fischer, hvad Borgmesteren, der jo ogsaa var Politimester, dog ikke mente sig beføjet til. Udover en Henstilling kunde han ikke gaa. At Fischers bitre Modstander, den tyske Læge Dr. Neubers Underskrift er den eneste originale paa den i Landsarkivet bevarrede Adresse⁴⁾, kunde tyde paa, at han er dens Ophavsmand, og i samme Retning peger jo ogsaa den Omstændighed, at han var udset til at redigere den nedenfor omtalte tyske Konkurrenceavis.

Hans Holdertal i Byen gik omtrent omgaaende ned til det halve, og det trak op til en Kamp paa Liv og Død, bag hvilken der dog selvfølgelig laa noget andet og dybere end Navnespektaklet. Hvor mærkeligt det end lyder, rettedes det første Angreb mod ham af Hiort Lorenzen, der paa den Tid endnu var liberal Slesvigholstener. Den danske Bevægelse opfattede han som „servil“, og ligesom han førte en heftig Krig med „Dannevirke“, vilde han slaa Fischer ud ved ogsaa at gøre den lille tyske Haderslevavis „Lyna“ til et Aabenraablad. Samtidig aabnede hans Meningsfælle Kopperholdt, den tidligere tyske Redaktør der i Byen, et Annoncekontor for ogsaa paa den Maade at gøre Fischer mør. Selv om Forbindelsen mellem Kopperholdt

³⁾ Jfr. N. Black Hansens interessante Redegørelse for Navnesagen i Sønderjydske aarbøger. 1949. S. 169 ff.

⁴⁾ Adressen med samtlige Underskrifter og Kollegiets Betænkning er trykt i »Hejmdal 1949 3./12.

og Hiort Lorenzen brast, da denne ikke vilde følge de Liberales Tilslutning til Hertugen af Augustenborg, trak andre Skyer op over den modige lille Mand. Først prøvede man med det gode. Borgmesteren henstillede til ham at ophøre med det danske Blad, og da dette naturligvis straks blev afslaaet, raadede han ham til at lade det udkomme paa begge Sprog, og en Ansøgning i denne Retning indsendtes nogle Maaneder senere til Magistraten. Da Fischer i sin Indbydelse til det danske Blad havde erklæret sig villig til ogsaa at udsende en tysk Udgave, hvis der meldte sig tilstrækkelig mange Holdere, var der, som han skrev, i høj Grad „Øgler i Mosen“, og meget mod sin Vilje maatte han derfor søge Regeringen om Tilladelse til en Dobbeltudgave. Heldigvis trak Sagen i Langdrag, og Tyskerne kastede nu helt Masken. I Foraaret 1841 indsendte 259 Borgere en ny Ansøgning om Privilegium for et tysk Blad, der vel at mærke ikke maatte udgives af Fischer, som ved sin Færd havde gjort sig saa forhadet, at ingen vilde holde en af ham udgiven tysk Avis.

Takket være Flor lykkedes det dog at neutralisere baade dette og et senere af selve Magistraten indgivet Andragende, i hvilket den af Hjertens Lyst havde maalt Fischer Skæppen fuld: „Den Aand, hvori han leder sit Ugeblad, misbilliges af alle og maa dadles af Fjender som Venner, da han ustandselig anstrenger sig for at puste nyt Liv i Stridigheder, som maa anses for afgjorte“. Efter et Aars Forløb resolverede Kancelliet nemlig, at intet af de indkomne Andragender om et tysk Blad kunde bevilges.

Men var Fischer saaledes sluppet baade for Dobbeltudgaven af Ugebladet og for en tysk Konkurrent, var hans Stilling alligevel fortvivlet. Efter at Forsøg paa at faa ham til at sælge sit Privilegium selvfølgelig var slaaet fejl, søgte man efter bedste Evne at ramme ham økonomisk gennem en haardhændet Boycotning baade af hans Urmagerforretning og af Bladet, som de tyske Forretningsfolk unddrog deres Annoncer. Og hvad der gjorde ondt værre var, at man stadig nægtede ham Tilla-

delse til at have sit eget Trykkeri, saaledes at han maatte lade Bladet trykke hos Byens tyske Bogtrykker, med hvem han havde en meget uheldig Kontrakt. Føj hertil, at Bladet, der jo var underkastet Politimesterens d. v. s. Borgmesterens Censur, i høj Grad fik denne at føle, vil man kunne forstaa, at det heller ikke dengang var nogen Spøg at være dansk Redaktør i Aabenraa. Lidt hjalp det, at Fischer endelig gav Køb paa et underordnet Punkt, nemlig Navnet. Fra 1. Okt. 1841 maatte det foragtede Aabenraa vige for Apenrade. Ironisk kunde han meddele Flor, at „siden det huldsalige Apenrade pryder Bladet, erklæres det offentlig for godt og det endog af dem, der forhen have nedrevet det paa det forfærdeligste, og læses af dem, der forhen ej vilde se derpaa“. Men alligevel saa det sort ud for ham. Medens „Dannevirke“ i 1841 gav Koch det efter Tidens Forhold meget anstændige Overskud paa 800 Rdl., bragte Ugebladet nærmest Tab, og i de første Par Aar efter 1840 led han og hans talrige Familie Sult i Ordets bogstavelige Forstand. Alligevel holdt han ud. Med Rette havde Flor udtalt om Koch og Fischer, at de havde en Egenskab, der gjorde dem uerstattelige, nemlig deres brændende Kærlighed til den danske Sag i Slesvig. „Den er deres Forlovede, deres Elskede, paa hvem de tænker tidlig og silde, og for hvem de bringer ethvert Offer“. Med rolig Stolthed kunde Fischer da ogsaa engang svare Flor, at han under ingen Omstændighed vilde tabe Modet: „Hvad der gløder i mit Hjertes Inderste, Kærlighed til det betrængte Fædreland og Modersmaal, det skal ingen udvortes Storm slukke“. Det var denne uselviske Kærlighed, der fik den lille „Apenrader Pælemusling“, som en af hans tyske Modstandere haanlig kaldte ham, til at suge sig fast til sin Pæl. Naar de jordiske Ting nedtyngede ham, skrev han, søgte han Trøst i Astronomien, og han havde „det urokkelige Forsæt at holde Hovedet oppe, indtil min stive Hals knækker“. Alligevel havde han antagelig maattet give op og sælge sit Privilegium, hvis ikke Flor var traadt hjælpende til i den værste Nød, og han ogsaa senere hav-

de faaet nogen Hjælp fra København; kummerlig lidt forøvrigt, ikke engang de 400 Rdl., der kunde have bragt ham paa Fode og gjort ham fri for gammel Gæld. Efterhaanden gik det nok lidt fremad, men Silke spandt han saavist ikke ved sit Ugeblad. Først i 1844 naaede han lige op over de 200 Holdere; en Plan om at lade Bladet udkomme to Gange ugentlig, maatte han opgive af økonomiske Grunde, og Gang efter Gang svævede han i Frygt for ikke at have Penge nok til den ugentlige Udbetaling, Bogtrykkeren krævede for at udlevere Bladet. Tillige blev Censuren værre og værre. „Censor er nærved at ødelægge ham“, hedder det i et Brev fra 1845, „han stryger nu næsten hver Artikel fra Manicus og forarsager ham svære Tab“.

Aabenraa var paa den Tid en lille By paa en 4000 Indbyggere. Sproglig set var den dansk, kun en 5 pCt. var tysktalende, og praktisk talt alle forstod dansk. Men den beherskedes helt af en lille, udpræget slesvigholstensk sindet Overklasse, for hvem den svage Borgmester var et villigt Redskab. Det siger sig selv, at de saa med onde Øjne paa den modige Mand, der havde vovet at udgive en dansk Avis i den By, der indenfor Partiet havde faaet Hædersnavnet „Die schönste Perle Schleswig-Holsteins“. Den ivrigste af dem, deres Danton, som Fischer kalder ham, gik endog saa vidt, at han truede med at ville slaa Arme og Ben i Stykker paa ham. Men ikke blot mod dem maatte Fischer tage Kampen op. En lige saa stærk Modstander omend af en anden Art var den Træghedens Aand, der hvilede over det store, brede Borgerskab, „Vore Borgeres danske Sindelag kan jeg desværre ikke bevidne. Det eneste trøstelige i denne Henseende er den store Masses Lige gyldighed for det ene saavel som for det andet Parti“, udtalte han i 1840. Hiort Lorenzens Optræden syntes ganske vist en Tid lang at have vakt et vist Røre i Andedammen. „Det slesvigholstenske Parti har tabt meget Terræn“, kunde Fischer i Decbr. 1842 indberette til Flor og forsikrede, „at naar kun en Mand af nogen Anseelse vilde træde i Spidsen, vilde det tyske Rige her snart

falde i Staver“. Det lykkedes da ogsaa Fischer at faa sat en Takadresse til Hiort Lorenzen i Gang, men Tilslutningen var unægtelig ikke stor. Ialt fik han kun 19 Underskrifter, men som han trøstende skrev „betænk fra Aabenraa, „das ächt schleswig-holsteinische gesinnte Apenrade“. „Vil Kongen blot udtale sig lidt tydelig for os, saa vil ogsaa her foregaa en Hovedændring. Stemningen er aldeles forandret til vor Favør“. Men det Kongeord, Fischer havde ventet paa, kom ikke, tværtimod, og under Indtrykket af Regeringens Svaghed sank man snart tilbage til den gamle Sløvhed. „Folket“, siger han 1845, „er for Tiden paaingen Ting mere jaloux [sikker] her i Byen og Omegnen end paa den Idé, at de ere ingenting, Intet, deres bogstavelige Udtryk, hverken Tyske eller Danske“. Det var sikkert ikke helt galt, naar en dansk Embedsmand 1847 karakteriserede Stemningen som „næsten helt igennem daarlig, vel sagtens den daarligste, bortset fra Smaafolk“.

Hvad der yderligere vanskeliggjorde Fischers Stilling, var, at han ikke, for at bruge Flors Udtryk, havde en god „Landpraxis“. Det var jo i Virkeligheden den Støtte, „Dannevirke“ fandt hos Bønderne i Haderslev Amt, der holdt det oppe, medens Fischers Ugeblad ikke vandt synderlig Udbredelse paa Landet. Hans Personalkendskab til Bønderne kunde langtfra maale sig med Kochs, der, som P. Lauridsen siger, kendte Gud og hver Mand fra Haderslev til Ribe. Og desuden var Bønderne hernede mindre modtagelige end Nord paa. Aabenraa Amt havde jo i sin Tid hørt under Gottorpperne, og den Kongetroskab og Taknæmlighed overfor Danmarks Konge, der var saa karakteristisk for Bønderne i Haderslev Amt, fandtes ikke. Betegnende for Forholdene er det, at medens Bøndernes Takadresse til Kongen for Sprogskriptet af 14. Maj 1840, der indførte dansk Retssprog, fik henvend 1300 Underskrifter i Haderslev Amt, kunde Fischer fra det nuværende Aabenraa Amt kun møde med 174. Og et Forsøg, han gjorde paa at skaffe „Den slesvigske Forening“ Udbredelse hernede, synes at være slaaet ynkelig Fejl.

Saa vidt jeg har kunnet se,⁵⁾ fik den kun 2 Medlemmer i Amtet.

Udadtil saa det kun kummerligt ud, men i det stille vandt Fischer alligevel Terræn. Ikke saa meget gennem Bladet. Nogen fremragende Journalist blev han aldrig, og beskeden som han var, var han selv den første til at indrømme, at hans Blad ikke kunde komme op ved Siden af „Dannevirke“. Det var jo „Ugeblad for Hertugdømmet Slesvig“, som dets Undertitel lød, og havde Betydning langt udenfor Hertugdømmets Grænser, medens hans Ugeblad — „Annex-Dannevirke“, som Koch engang noget nedladende kaldte det — var og vedblev at være en lille lokal Avis. Men gennem sit Eksempel og sin Person maa han have virket stærkt. Selv fortæller han, hvorledes Bønderne, naar de kom „til Stajs“, jævnlig søgte ham, da de ansaa „Avismageren, som den der i alle forekommende offentlige Affærer maa kunne give Besked“. Og selv om de timelange Diskussioner, han maatte føre med dem, stjal Tiden fra hans Urmageri, trøstede han sig dog med, „at denne Art af min Virksomhed er ikke den mindst gavnlige for vore Anliggender“. Og for de faa overbeviste Danske i Byen begyndte han tidlig at holde de „Børsmøder“, som han kaldte det, der vedblev til hans Død. Hver Eftermiddag fra 5—7 samledes de i hans fattige Hjem for at drøfte Dagens og Tidens Spørgsmaal. Det var her, at Junggreen, hvem han paa sine gamle Dage betegnede som sin bedste Støtte, som en halvvoxen Dreng bad om at faa Lov til at sidde i en Krog for at lytte til danske Mænds Tale.

Der skulde skrappe Midler end Ugebladets Artikler til for at bryde den Sløvhedens og Ængstelighedens Aand, over hvilken Fischer saa tit havde klaget. Men da Oprøret kom, og Vandene skiltes, viste det sig, at hans Virke ikke havde været forgæves.

Det første Tegn var de 200 Skibstømrere, der med Dannebrog i Spidsen protesterede mod den provisoriske Regering. Det

⁵⁾ Efter de i Hiort Lorenzens Afhandling i Sønderjydske Aarb. 1890. S. 120 ff. trykte Lister.

næste var, som vi straks skal se, Stiftelsen af Frederiksklubben. „Vi behøver nu ikke længere at skamme os over at være Aabenraaere“, skrev Fischer med Stolthed til en Ven. Og hvor stor hans Betydning har været, ses maaske bedst ved at sammenligne Udviklingen i Aabenraa og Tønder. Begge var de ved Nationalitetskampens Begyndelse nogenlunde lige store, i begge var Dansk Borgernes dagligdags Sprog, begge sendte de slesvigholstenske Stændermænd til Slesvig og det endda nogle af de allerskrappest. I Tønder var det Beseler, der blev Medlem af den provisoriske Regering; i Aabenraa Güllich, som i Stænderne foreslog at borthugge Mærket „Dansk Ejendom“, dette „Stempel der Knechtschaft“, fra Hertugdømmets Skibe og lade dem sejle under det trefarvede Flag i Stedet for under Dannebrog. Men Tønder havde ingen Fischer, og i 1848 gik dens Borgerskab helt og holdent til tysk Side, medens der i Aabenraa vaagnede en Danskhed, der voksede sig saa stærk, at Byen endnu ved de to første Valg i 1867 havde dansk Flertal.

Ved Oprørets Udbrud i Marts 1848 flygtede Fischer til Kolding, men vendte faa Dage efter tilbage. Efter Slaget ved Slesvig d. 23. April maatte han dog paany afsted. En Tid tilbragte han paa de danske Orlogsskibe, der krydsede i Farvandet, slog sig derpaa ned paa Als, der jo stadig var besat af danske Tropper, og opholdt sig fra Marts 1849 paa Barsø. Først i August samme Aar kunde han dog vende hjem. Hos ham selv stod det ikke helt godt til. Kort efter at han endelig havde forladt Byen, flyttede hans Familie fra deres tidligere Bolig udenfor Sønderport til et Hus, han havde købt i Ramsherred. Men forinden havde slesvigholstenske Friskarer plyndret hans gamle Hjem, ja endogsaa røvet eller ødelagt hans kære astronomiske Instrumenter. Koch, med hvem han stadig stod i Forbindelse, raadede ham til at søge Rentekamret om Erstatning, men det er betegnende baade for hans Patriotisme og Beskedenhed, at han svarede (21./8. 1848), at han foreløbig vilde overveje Sagen, „da Statens Midler i denne Tid have saa overordentlig meget at af-

holde“. Han maa dog fornuftigvis have overvundet sine Betænkeligheder, da det vides, at han senere hen fik en Erstatning paa 400 Rdlr.⁶⁾ Selvom hans Brev ender med de forhaabningsfulde Ord: „Forresten holder jeg fast ved den Tro, at Alting endelig vil blive godt“, klager han dog over, at han i Sønderborg følte sig saa isoleret, at han endog tænkte paa at flytte til København. Det laa imidlertid ikke for ham at ligge paa den lade Side, og snart fik han da ogsaa nok at gøre. I Efteraaret lykkedes det ham at faa en af de i Tiden saa stærkt yndede Petitioner i Gang, der overfor den danske Regering kort og fyndigt erklærede: „Vi protestere paa det Højtideligste imod, at Slesvig forenes med Tydskland, og at det under hvilketsomhelst Paaskud løsrives fra dets Forbindelse med Danmark“. Trods de trykkede og usikre Forhold blev Adressen i Aabenraa Amt underskrevet af 2040 „myndige Mænd“, deraf alene i selve Byen af 459, medens Sundeved mødte op med 1168 og Als med hele 3314. Mindre Held havde man i Haderslev Amt, hvor man kun fik den smuglet ind i 10 Sogne, og i Tønder Amt slog de slesvigholstenske Myndigheder helt Bom for den.⁷⁾ Desuden blev han en flittig Bidragyder til „Den danske Slesviger“ i Sønderborg. Men medens Koch udgav „Dannevirke“ fra København, var det udelukket, at han kunde faa sit Ugeblad i Gang paany. Helt vemodigt skriver han derfor i et Takkebrev for Tilsendelsen af „Dannevirke“ (21./9. 48): „Ved Synet af den gamle Husven opstod i mig en inderlig Længsel efter at kunne begynde paa den nye Avis“, men, tilføjer han resigneret, derfor er der ingen Mulighed.

Det maatte dog være ham en Trøst, at den Sæd, han havde udsaaet, nu begyndte at bære Grøde i hans før saa ligegyldige By. Midt under det slesvigholstenske Tryk stiftede de dansk-

⁶⁾ Landesverwaltung u. Regierungs-Commisson. Erstatning for Krigsskade. I. 1848—50 (R. A.) — Fischers eget Andragende synes ikke bevaret.

⁷⁾ Om »Novemberadressen« jfr. Sønderjyllands Historie. IV, 370-71 og »Hejmdal« 1949 13./1.

sindede Borgere med Farver Bahnsen i Spidsen d. 11. Decbr. 1848 Frederiksklubben, der straks fik godt hundrede Medlemmer, og i hvis Direktion foruden Bahnsen ogsaa Fischers Broder, Kaptajn C. C. Fischer og hans tidligere noget vankelmødige Svoger, Bogbinder Nic. Sørensen fik Sæde. Naturligvis fik den ikke Lov til at leve i Fred; den blev direkte overfaldet af Soldater, der „huggede med deres Sabler i Bordene, saa Splinterne fløj til alle Sider, og Sten som knyttede Næver fløj ind ad Vinduerne“. I det hele var de dansksindede Borgere udsat for allehaande Chikanerier, ikke mindst efter at den tidligere slesvigholstenske Borgmester Schow var vendt tilbage. Men som Fischer skrev til „en Unævnt“ — efter Enkeltheder i Brevet maa det være Junggreen, der var flygtet til København for at undgaa den tvungne Udskrivning — „ikke alene vore gamle Venner ere blevne de samme under alle Forfølgelser og Tryk, nei mange nye ere komne til og vise sig som ægte danske Mænd“.⁸⁾

Først da den nordlige Del af Slesvig efter Vaabenstilstanden i Sommeren 1849 var bleven besat af norske og svenske Tropper, kunde Fischer trygt vende tilbage, og fra 10. Septbr. begyndte hans Avis paany.⁹⁾ Den kom nu til at hedde „Freja“, et Navn han tog, for at den ikke skulde blive forvekslet med det af den tyske Bogtrykker Rathje udgivne Wochenblatt.¹⁰⁾ Ligesom Formatet blev noget anseeligere, udkom den fra 1854 tre Gange, i de første Aar derimod kun to Gange, ugentlig. Han opnaaede desuden nu endelig, hvad der aldrig var lykkedes ham i Christian VIII's Tid, nemlig af den internationale Kommission, der under Vaabenstilstanden bestyrede Slesvig, først at

⁸⁾ Om Frederiksklubbens Stiftelse og Trængsler jfr. P. Lauridsen, Da Sønderjylland vaagnede. II, 68 ff. og 269 ff. (Brevet til en Unævnt) samt »Fra Frederiksklubbens Arkiv« (1948). S. 10 ff.

⁹⁾ Desværre er Aarg. 1849 vist helt forsvundet. Den findes hverken i de københavnske Biblioteker, Statsbiblioteket i Aarhus, Landsbiblioteket i Aabenraa eller i »Dannevirke«s Redaktion.

¹⁰⁾ Jfr. Brev af 1867 25./10. til Mørk Hansen med en Oversigt over hans Liv. (Landsarkivet i Aabenraa).

faa Lov til at benytte sin egen Presse og dernæst et fuldstændigt Trykkeriprivilegium, hvorved han slap for at lade sin Avis trykke hos sin tyske Konkurrent eller senere i „Dannevirke“s Trykkeri.¹¹⁾ Noget lukrativt Foretagende blev „Freja“ dog aldrig. Over en 300 Abonnenter naaede han ikke, og hvad der økonomisk vistnok betød endnu mere, det lykkedes ham aldrig, saaledes som det var Tilfældet baade med „Dannevirke“ og den loyale „Flensburger Zeitung“, at faa Bladet anerkendt som officielt „Avertissementsblad“, i hvilket Myndighederne *skulde* indrykke deres Bekendtgørelser. Navnlig „Dannevirke“ blev ham af den Grund en haard Konkurrent. Alene i Aabenraa Postdistrikt havde det c. 100 Holdere, medens hans eget Abonnenttal til Tider dalede til — 200! Nu skal det villig indrømmes, at nogen fremragende Journalist blev Fischer aldrig, og nogen opmuntrende Lektüre er „Freja“ saavist ikke. Saksen spillede en stor Rolle paa Redaktionskontoret, og af egentlige „Ledere“ er der kun grumme faa og da mest om neutrale Emner som Jernbaneanlæg, fælles Mønt og Maal o. l., medens Skibsefterretninger og Notitser om Vejr og Vind udgør en ikke ringe Del af Stoffet. Vil man have Besked om hans personlige Stilling til Tidens nationale eller politiske Spørgsmaal, maa man i Reglen søge dem under Rubriken „Aabenraa“ i Tilknytning til Referater af kongerigske Blade. Helt nemt var det nu stadig ikke at være sønderjydsk Bladmand paa de Tider, da Hertugdømmet i Modsætning til Kongeriget ikke havde Pressefrihed, lad saa være, at Fischer engang mærkværdig nok protesterede mod, at der var Censur (Freja 1853 6/12) og erklærede, at „Freja“ „ikke generes“ af Politiopsynet! Maaske maa Grunden til denne Paastand søges i, at han synes at være sluppen billigere fra det end sin gode Ven i Haderslev. I hvert Fald er der meget faa Huller i Universitetsbibliotekets Eksemplar af „Freja“, og disse Lakuner kan jo endda skyldes andre Aarsager

¹¹⁾ Den historiske Oversigt i »Freja« 1859 1./4.

end Beslaglæggelser. Selv var han stadig ganske klar over Bladets Mangler. „Jeg er ikke saa indbildsk ikke at ville anerkjende de Förtrin, „Dannevirke“ besidder“, skrev han beskedent til Flor (1854 2/8). Men leve skulde han jo, og kun med den yderste Sparsommelighed kunde han faa det til at løbe rundt, hvorfor han bad ham støtte en Ansøgning til Regeringen om ligesom Koch at faa et Laan for at slippe ud af „en stærk betyngende Gæld“. Ogsaa paa anden Maade søgte han at forbedre sin økonomiske Stilling. Af et Brev fra Christian Paulsen (1853 13/9. Landsark. i Aabenraa), fremgaar det nemlig, at han tænkte paa at udgive et „videnskabeligt almennyttigt Maanedsskrift“, hvortil Paulsen fandt ham „særdeles skikket“. Hverken Maanedsskriftet eller Laanet synes dog at være blevet til noget.

Ogsaa sit Trykkerprivilegium søgte han at gøre frugtbringende. 1851 sendte han sit Bysbarn Regensburg et Eksemplar af en lille Psalmebog, der var samlet af Byens danske Præst Andr. Leth, hvis grundvigiansk prægede Forkyndelse han som gammeldags Rationalist forøvrigt ikke yndede. Den var trykt hos ham, nu udkommet i 2. Oplag, og han haabede, at den kunde vinde større Udbredelse¹²). Samme Aar ansøgte han det slesvigske Ministerium om Privilegium til at udgive den slesvigske Almanak samt om Tilladelse til at trykke nogle Vandrebøger for Haandværkssvende¹³).

Det var dog ikke blot det økonomiske Tryk, der tyngede ham. Hertil kom ogsaa huslige Sorger af anden Art. Aaret efter hans første Hustrus Død giftede han sig nemlig paany (1853), og medens hans første Ægteskab synes at have været lykkeligt og harmonisk, var det andet, for at bruge hans egne

¹²) Regensburgs Brevsamling (R. A.) 1851 3./1. — Om F.s religiøse Standpunkt kan jeg henvise til hans Brevveksling med den mærkelige islandske Rationalist og Mystiker Magnus Eiriksson (1869 1./9., 10./10. og 70 24./1.), for hvis Lære han gør Propaganda og i det første Brev kalder »sin Broder i Aandens Rige«.

¹³) Aabenraa Amtsarkiv (L. A.), Journal 1851 IX 171 og IX 118.

Ord „et Fejlgreb“¹⁴⁾. Men hvad der maaske var det aller-værste for denne tapre, lille Mand: Selv om man havde faaet Bugt med Slesvigholsterne, følte han en dyb Skuffelse over den Udvikling, Forholdene havde taget.

Dette fremgaar af hans Avis, men endnu tydeligere af et Par Breve fra Midten af Halvtredserne. Til Koch skriver han saaledes (1854 27./4.), at var han ikke lænket til sit Skrivebord som Prometheus til Klippen, vilde han rejse til Haderslev for at „klynke“ sammen med „sin nærmeste Medcombatant og ældste Staldbroder“, og fortsætter derpaa: „Vi attaqueres og mistænkeliggjøres nu præcis paa samme Maade Nordfra som for en 10—12 Aar siden Sydfra og hvorfor? For samme Afguds Skyld, for det man kalder politisk Frihed Danskheden, den Danskhed, for hvilken Du og jeg har kæmpet saa tung en Kamp, er ofret paa Libertinas Alter Vi haabede at faa vort isolerede Land atter sammensmeltet med Moderlandet, men i Kjøbenhavn holdt man mere af Rigsdagssludder end af Slesvigs Incorporation, og for Komedien Forfatning blive vi prisgivne Vi har arbejdet ufortrødent Du og jeg, man har benyttet os som Skamler at staa paa, nu sparkes vi tilside“. Helt opgivet Modet har han dog ikke, thi han ender med følgende Kampraab: „Kjære Ven lad os spænde vore Hjelme fastere til en ny Kamp mod den Øgleslægt, der atter hvisler mod os. Vi have oplevet een Sejer, maaske opleve vi endnu een, der er større. Ialtfald skal ikke den Edder, man udspyer over os, bringe os til at vige.“

Og de samme bedske Toner som i dette Brev gaar igen i et andet, han i Februar 1855 skrev til sin unge Ven Junggreen, der dengang var paa Guldgraverfærd i Kalifornien, men hvem han iøvrigt opfordrede til at komme hjem, selvom han ikke

¹⁴⁾ Se herom hans meget aabenhjertige Udtalelser i de nedenfor omtalte Breve til hans Ven Dr. Gundel, navnlig i et Brev af Jan. 1865.

kom „som en Krøsus“.¹⁵⁾ „Jeg vil ikke sejpine Dig, kjære Junggreen, hedder det her, men jeg vil give Dig Alt paa een Gang i de Ord: vore Forventninger ere blevne skuffede, Dine saavel som mine, om ikke i alle, saa dog i fleste Henseender. Danskhedens, Nationalitetens Sol — det Centrum, hvorom dog Alt dreier sig, hvorfra ene og alene Held og Lykke udgaae — er for længe siden gaaet under, her i Slesvig i bureaukratisk Kasteaands og moderne Forsonligheds Taage, i Kongeriget i Rigsdagsvrøvl og Constitutionsmanie. Det var kun i den bevægede Tid, at Embedsstanden her tilsyneladende amalgamerede sig med Borgerne, jeg kan i Grunden ikke bare mig for at lee over mig selv, at jeg kunde tro, at et saadant Forhold kunde være varigt. Efterhaanden har da ogsaa Separationen indfundet sig; Osten er skillet fra Vallen, den Ene efter den Anden er bleven opgiven af „Intelligentsen“, naar ikke Embedsstilling eller — hvad mere ere — Formue har vedligeholdt hans Gunst, og det mangler ikke meget i, at Forholdene have ordnet sig, som de var før Krigen, kun at det nu er andre Personer, der danne de afsluttede Kredse“.

Han fortæller derefter om „den fine Verdens“ mislykkede Forsøg paa at lave en ny Forening i Stedet for Frederiksklubben, „der var for simpel for de Fornemme, for fornem for de Simple“, og kommer ind paa det gamle Stridsspørgsmaal om Byens officielle Navn, hvor han forsvarer sin Brug af Apenrade paa „Freja“ med, at han frygtede for, „at jeg ellers kunde vente at friste samme Skjæbne som Grimm i Sønderborg, hvis Avis var standset i over et Fjerdingsaar uden forudgaaet Advarsel. Saasnaart altsaa Borgemesteren underskrev i offentlige Bekjendtgørelser Apenrade, satte jeg ogsaa den Form paa Bladet. Herover blev Borgemesteren mig saa fjendsk, at mit Forhold til

¹⁵⁾ Her gengivet efter »Hejmdal« 1921. 5/3. Senere trykt i Sønderjydske Aarbøger. 1930. S. 253 ff. sammen med Familiebreve til Junggreen.

ham er kun lidet bedre, end det var til den forrige, Schow; imidlertid tror jeg nok, at mine anticonstitutionelle Ytringer og hans forgæves Forsøg paa at faae mig til at skrive i modsat Aand, ligesaa meget er Grund til vort spændte Forhold. Jeg seer ham aldrig, men hører nok, at han ved given lejlighed sparker ad mig. Kort sagt, kjære Junggreen, jeg maa fuldkommen sande, hvad Borgemester Knudsen¹⁶⁾ sagde til mig sidste Aften, jeg talte med ham: „Sie werden hier noch gerade überflüszig“ — jeg er bleven det, maaske mere end det“.

Hvorvidt Fischers Opfattelse af sit Forhold til den nye Borgmester — Justitsraad Lunn — er helt korrekt, faar staa hen. I hvert Fald svarer den ikke til Lunns Udtalelser om ham i 1859 eller hans Fortælling om deres Møde i København 1869¹⁷⁾.

Ingen af de fire Pionerer fra de første Tider, da „Sønderjylland vaagnede“, havde synderlig Medbør, da Maalet syntes naaet. Bedst gik det forsaavidt Christian Paulsen, der dog blev Medlem af Apellationsretten i sin Fødeby Flensborg, men ganske vist ikke dens Præsident. Flor blev derimod skubbet til Side/ og fik, til liden Baade for Danskheden, ingen Indflydelse paa Ordningen af Sprogforholdene i Mellemslesvig. Det uroligste Hoved, men paa sin Vis den mest initiativrige mellem dem, P. Chr. Koch¹⁸⁾, blev saa at sige chikaneret bort ved Myndighedernes idelige Beslaglæggelse af hans Blad og solgte i Januar 1856 „Dannevirke“ til den københavnske Journalist Godske Nielsen, der ganske manglede hans Indføling i Forholdene og nøje Kendskab til Befolkningens Mentalitet, „en tilfældig Fortolker af Døgnets Emner og en fremmed Mand uden indre Kald“, som han karakteriseres af Nicolai Svendsen i „Dan-

¹⁶⁾ Om den af Regeringskommissionen indsatte Borgmester K. — en loyal Slesvigholstener — jfr. P. Lauridsen: Mellem Slagene (Sønderj. Aarb. 1900, S. 70 ff.), hvor der i det hele gives et Overblik over Forholdene i Aabenraa i disse bevægede Aar.

¹⁷⁾ Sønderj. Maanedsskr. 1949. S. 142 ff — Jfr. nedenfor S. 36 f.

¹⁸⁾ Om Flor og Koch jfr. P. Lauridsens Afh. »Sønderjydske Førere i 1850'erne« (Hist. Tidsskr. 9. R. II. 233 ff.) — Om Koch jfr. desuden »Bladet Dannevirke 1838—1938«. S. 209 ff.

nevirke"s Jubilæumsskrift (S. 230). Og heller ikke mod Fischer var Skæbnen, som vi skal se, alt for blid, selvom han 1856 blev Dannebrogsmænd — til Ridder var han efter Datidens Begreber sikkert ikke fin nok.

Nu kan man naturligvis for at bruge Laurids Skaus Udtryk om Koch sige, at de to Redaktører har „ligesom overlevet sig selv“ („Bladet Dannevirke“. S. 222). Det gik dem — og da navnlig Fischer — som adskillige Nordslesvigere efter Genforeningen, at de havde svært ved at finde sig tilrette med de nye

Forhold. Baade før 1848 og 1920 havde alt været saa dejlig enkelt. Da gjaldt det om at hævde og forsvare Danskheden, saa man stod rede, naar Tidens Fylde kom. Nu var Tingene bleven ulige mere komplicerede. Der var politiske Partier, man maatte tage Stilling til, og efter Trearskrigen tillige det Problem, der med Tidens Slagord hed „den evropæiske Nødvendighed“, der greb saa stærkt ind i Ordningen af Forholdet mellem Monarkiets forskellige Dele, hvor de tyske Magter vilde have et Ord med i Laget. Man gør sikkert ikke Fischer Uret ved at sige, at dette sidste aldrig rigtig gik op for ham¹⁹⁾ Politiker, endsige Storpolitiker var han afgjort ikke. Men man gør saavist heller ikke den toneangivende kongerigske Presses ledende Mænd Uret, naar man bebrejder dem, at de overfor de to Redaktører i nogen Grad fulgte de berømmelige Ord om Moren, der havde gjort sin Pligt. Navnlig Fischer havde i Ordets bogstaveligste Forstand sat sin Eksistens paa Spil for at ruske sine Bysbørn op af Ligeegyldighedens Døs. Og naar han engang skriver (Freja 1856 14./10.), at „hvad det vilde sige før 1848 her i Slesvig at stride for Danskheden, har man i Kongeriget næppe havt Begreb om“, giver disse Ord nok den inderste psykologiske Forklaring paa den bedste Tone, der tit kan præge hans Indlæg og hans Stilling til de kongerigske Blade. Da „Fædrelandet“ og „Dagbladet“ af Carl Moltke var bleven forbudt i Slesvig, og han 1853 19./4. havde omtalt, at der cirkulerede en Adresse om Forbudets Ophævelse i Byen, retter han det d. 23./4. til, at den ikke havde cirkuleret, og kun var underskrevet af enkelte og „man yttretr i det hele Intet om, at man savner de forbudte Blade“!

Politisk set maa Fischer i Tiden mellem Krigene vist nærmest karakteriseres som en Slags ideel Absolutist. Naar han i en af sine faa, virkelig politiske Ledere (1857 28./2.) skrev, at

¹⁹⁾ Jfr. saaledes hans noget naive Leder 1851 15./11.: »Naar Slesvig er incorporeret i Kongeriget, dette i Forening med Holsten og Lauenburg udgør en Helstat beroer det paa dets Overhoved, hvorledes Forholdet mellem de enkelte Dele skal ordnes«.

efter Treaarskrigen hed det almindeligt i Nordslesvig, at „nu faar vor gode Konge dog vel sin fulde Magt, saa at vi blive fri for Stændervrøvlen og alle dens Ulykker“, dækker dette sikkert hans Hjertens Mening. Han var udpræget Helstatsmand, men det skulde være en Helstat, hvor Slesvig var incorporeret i Danmark og vel at mærke det hele Slesvig, hvad der kunde føre ham til unødigt hvasse Angreb mod de nationalliberales Tanker om en Deling (se f. Eks. 1856 25./9.). Den nøjest mulige Forbindelse mellem Slesvig og Kongeriget var overhovedet det centrale i hans politiske Overbevisning, hans „præterea censeo“, hvortil han idelig vendte tilbage, og for hvilket han var rede til at ofre alt, ogsaa den Frihed, Junigrundloven havde givet Kongeriget. „Indsaae man“, skriver han i „Freja“ 3. Febr. 1852, „at Danmark og Slesvig ere fornødne for hinandens Tilværelse — saaledes som vi troe, og som man fra hin Side [de nationalliberale] ofte have sagt — saa burde man have forsøgt at vinde den nøieste Forening ved at lade Danmark dele Slesvigs Skjæbne, naar dette ikke kunne vindes for hins, men et saadant Forsøg er ikke bleven gjort“. Og gjaldt det det store Enten-Eller, Slesvigs Forbindelse med Danmark eller dettes Konstitution, „saa har man gjort meget ilde i at opoffre den første for den sidste“. Liberal i Tidens Betydning var han saavist ikke. Ganske vist fortæller hans Svoger og Efterfølger som „Freja“s Redaktør i den Skildring, han i Avisen (1859 2./4.) giver af sin Forgænger, at „det constitutionelle Princip, Kopperholdt (jfr. S. 19) saa stærkt hævdede i sin Avis, „tiltalte dengang den unge Mand i højeste Grad,²⁰⁾ men det svækkedes kendeligt ved Kopperholdts antidanske Indstilling og veg senere Pladsen for en aldeles modsat Anskuelse“, paa hvilket han ikke lagde Skjul. Dette sidste er saa sandt, som det er sagt. Den Antipati mod Contitutionalismen, han aabent vedkender sig i den i Anm. 20 omtalte Polemik, præger hele hans Virksomhed som Redaktør,

²⁰⁾At dette er rigtigt, fremgaar af hans Polemik mod Dagbladet i »Freja« 1856 14./10.

hvor han ikke lod nogen Lejlighed gaa forbi til at udgyde sin Vredes Skaaler over den, og kommer om mulig endnu stærkere til Orde i hans private Udtalelser. Et enkelt Eksempel vil her være tilstrækkeligt. I et Brev (1857 10./9.) til sin unge Ven Dr. Gundel,²¹⁾ der aabenbart har været en fuldgod Nationalliberal, erklærer han, at for ham er det, „som Opløsningslugten rejser mig i Møde fra Rigsdagssalen, som fra Godsejerforeningens Møder“.

Ogsaa i et andet af Datidens brændende Spørgsmaal, nemlig Skandinavismen svingede han bort fra sit tidligere Standpunkt, hvilket selvfølgelig bidrog til yderligere at uddybe Kløften mellem ham og de nationalliberale. Endnu i et Brev fra 1845 skriver han til Flor om sine Bysbørns nationale Ligegyldighed, at efter hans Mening bør al hans Stræben være rettet derhen, at faae dem D a n s k; først dansk som Borgere i hele den danske Stat, Holsten inclusive, siden efter Mottoet „Danmark til Ejderen“, og derpaa til Medlemmer af Nordens forenede Nationer.²²⁾ Men i det nysnævnte Brev til Dr. Gundel hedder det, at han ikke „med en Knap af sin Trøje“ vil „garantere for, at ikke det unierede Skandinavien lader sig hele Slesvig, ja maa-ske hele Jylland og den fyenske Øgruppe med afprutte“, da disse Dele altid vil blive Skandinaviens Akilleshæl. Ja, i en Artikel fra 1858 (15./6.) foranlediget ved en meget skandinavisk Tale paa en Grundlovsfest i København erklærer han endogsaa, at det er overraskende, i hvor høj Grad de skandinaviske Talere kopierer de tidligere slesvigholstenske. „Sætter man Skandinavien istedetfor Germanien, Prinds Carl istedetfor Hertug Christian August, saa hører man præcis Tiraderne fra Hundeklemmen^{22a)} og lignende schleswig-holsteinische Fester. For

²¹⁾ Dr. G. (f. 1820) nedsatte sig 1850 som Læge i Aabenraa, men blev allerede 1856 adjungeret Distriktslægen paa Samsø og døde 1885 som Distriktslæge i Vordingborg. — Muligvis er det indirekte Fischer, der har faaet ham herved; i hvert Fald beder han i et udat. Brev (fra 1849) til Koch denne tale med Flor om at faa danske Læger til Byen.

²²⁾ Da Sønderjylland vaagnede. II, 260.

^{22a)} En Lokalitet ved Aabenraa, hvor Slesvigholstenerne holdt deres Møder som et Modtræk mod Skamlingsbanke.

begge Partier er Danmark det Underordnede, der bør offres resp. paa det store Vaterland eller det enige Norden“.

Det er ovenfor sagt, at Fischer nærmest maa karakteriseres som konservativ eller rettere absolutistisk Helstatsmand. Det følger derfor af sig selv, at da der i 1856 skulde vælges Repræsentanter til det ved Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855 skabte Rigsraad for hele Monarkiet, gik han for fulde Sejl ind for en Mand af samme Støbning. Det var Kammerherre Heltzen, Amtmand over Aabenraa og Sønderborg Amter, en dygtig Embedsmand og samtidig en bitter Fjende af de nationalliberale og Skandinavismen, men en „Kongens og Danskhedens fuldprøvede Mand“. „Freja“ 17./2.). Som Modstander havde han her sin gamle Kampfælle „Dannevirke“, der jo nu havde skiftet Redaktør, og havde erklæret sig som Organ for Kredsen, hvorimod han hævdede sin Adkomst og Ret til at tale med, bl. a. fordi Dvke. havde udtalt, at man i Kredsen sværmede for Forfatningen, hvilket han bestred („Freja“ 1856 12./1.). Det lykkedes da ogsaa Heltzen at besejre sin Modkandidat Borgmester Finsen i Sønderborg, og i en Leder (6./3.) udtrykte Fischer sin Glæde over Resultatet: „Saadanne Mænd maa respecteres, deraf maa Kongen gjerne sende os flere, medens man ønskede andre Gjæster Pokker i Vold“. Ligeledes bragte Bladet d. 17. Juni et langt Referat af en Fest, der blev holdt til Ære for Heltzen ved hans Tilbagekomst fra Rigsraadet. I Forbindelse med en rosende Omtale af den 1854 udnævnte Biskop Boesens Visitats i Amtet, hvor han havde udtalt sig mod Præsternes Opposition mod Heltzen, (1856 17./7.), indviklede dette ham forøvrigt i en længere Polemik baade med „Dannevirke“ og „Fædrelandet“.²³⁾ I det sidste skriver en Indsender saaledes, (9./7.) at Aabenraa Lokaltidning fra et hæderligt, frimodigt Organ for den danske Sag“ nu var sunket ned til at være Kammerherre Heltzens „Porthund“. Ogsaa „Dagbladet“ greb ind. En Indsender fremhævede saaledes i et længere Brev „Betragtninger fra det sles-

²³⁾ Foruden det i Teksten anførte henvises til „Freja“ 1856 14./8., 21./8. og 14./10.

vigske“ (17/7.), at den omstridte Valgkreds (femte) frembød den Mærkelighed, „at den loyale Befolkning spaltede sig i to Grupper, som bekæmpede hinanden med en temmelig stærk Liden-skabelighed“. Og om „Freja“ hedder det, at den med Rette be-
 tragtes som en „Miniatur-Moniteur“ for Aabenraa Amt. Her og i den følgende Polemik (Dgbl. 6./8., 8./8.) opridsede Indsen-
 deren ikke helt ueffent Grundlinjerne for de to Retninger in-
 den for Danskslesvigerne: Det unge Slesvig søgte Provinsens
 Frelse ved en friere Udvikling, hvorimod det gamle Slesvig,
 der havde kæmpet saa bravt for den danske Nationalitets Lige-
 berettigelse, med den tyske, i sin „smukke barnlige Loyalitet
 overlod Bevaringen af det vundne til Regeringen og dennes fa-
 derlige Omsorg“. „Freja“ vandrede derfor mere og mere i
 Slesvigholstenernes Fodspor „ved at tage Ordet for Bureaukra-
 tiets Almagt og holde Folket borte fra de politiske Anliggen-
 der“, hvorfor de Dansksindede ikke mere kunde anerkende det
 som deres Organ (6./8.). Fischer svarede bl. a. (26./7.), at naar
 „Det unge Slesvig“ betragtede Gammelslesvigernes Tillid til
 Regeringen som „barnlig“, var deres Tillid til sig selv „barn-
 agtig“ og skadede Danskhedens Sag.

Var Fischer ingen Ven af Grundloven, var han det saavist
 heller ikke af den slesvigske Stænderforfatning, hverken i dens
 oprindelige eller ændrede Skikkelse. „Freja“ optog saaledes
 (1851 1./11. og 12./11) et Par kraftige Indlæg mod den, og selv
 udtalte han sig mod Stændernes Indkaldelse. I 1852 27./11.
 skriver han saaledes, at i Grunden var de dansksindede Borgere
 vist helst fri for dem og nærede en naturlig Aversion mod hele
 Indretningen. Dels var Repræsentationssystemet nu engang
 ikke særlig yndet henede, „Quasi — Repræsentationssystemet“
 altsaa endnu mindre, dels tænkte man paa Fortiden. Men skul-
 de der endelig være Valg, gjaldt det naturligvis om at faa gode,
 danske Mænd ind²⁴⁾, hvilket Valgloven nu ikke havde gjort let-

²⁴⁾ »Freja« 1852 16./11., 27./11. — Om selve Valgene 9./12., 11./12. og
 14./12. — jfr. om Slesvigs Forfatning 1853 11./10. I 1853 10./10. tager
 han til Orde, fordi flere tyske Medlemmer havde erklæret, at de ikke
 forstod dansk ,og angreb 20./8. Patentet af 1853 18./8.

tere. Det er da ogsaa betegnende, at han ikke synes at have haft nogen særlig Forbindelse med Laurids Skau, der vel nok kan staa som en fuldgod Repræsentant for det ovenfor nævnte „unge Slesvig“ og i Modsætning til Fischer ejede tilstrækkelig aandelig Smidighed til at tilpasse sig efter de nye Forhold.

Overfor sine gamle Modstandere, Slesvigholstenerne, var han stadig paa Post. Ganske karakteristisk er det saaledes, at han (1852 29./1.) omtaler Tillisch, der jo havde ryddet godt op mellem de slesvigholstenske Embedsmænd, som „vor uerstattelige Tillisch“ og aftrykker (s. A. 12./7.) en aabenraask Adresse til Kongen om at beholde ham som Minister. Han var dog ikke bange for at kritisere hans Virksomhed. I 1851 (22./3 jfr. 9./4.) angreb han saaledes indirekte Regeringskommissionen, fordi den havde overdraget den norskfødte, men tysksindede Godsejer Kittel paa Skovbølgaard at modtage Ansøgninger om Ansættelse i det nye Gendarmerikorps. Senere (1856 29./3.) udtalte han sin Glæde over, at Postvæsenet remitterede Breve med Paaskriften Schleswig-Holstein, og da Politiet i Aabenraa var skredet ind mod den tyske Forening *Concordia*, der havde anskaffet en forbudt Sangbog, priser han (1856 26./4.) „den aarvaagne Styrelse, der uden Ophold og kraftigt imødetræder ethvert nyt Forsøg paa at udstrøe Tønderet til en ny Brand, i hvad Form dette end skeer“, Ord der paa en lidt uhyggelig Maade minder om senere tyske Avisers. I det efter Krigens Slutning udstedte Amnestipatent synes han, man er gaaet „til den yderste Grændse af Overbærelse“ (1851 21./5. jfr. 1852 3./4.), men om et af Tidens vigtigste Spørgsmaal, Sprogordningen, finder han aabenbart, at man ikke var gaaet langt nok. Der burde læres Dansk i de sydslesvigske Sogne, og lidt efter lidt burde der ogsaa indføres dansk Kirkesprog (1851 4./6.).

Sit Højdepunkt naaede hans Uvilje mod Slesvigholsteinismen, da det kom til det bekendte Sammenstød mellem den slesvigske Minister Carl Moltke og de tysksindede Stænderdeputerede i Samlingen 1853. Da man havde omtalt den provisoriske Regering som „Øvrighed“, fandt Moltke Anledning til at paa-

lægge den kgl. Kommissarius at oplæse en af Ministeren selv konciperet Skrivelse af 3. Novbr. 1853, hvori Oprøret stemples som „det skammeligste Oprør, der nogensinde har fundet Sted i nogetsomhelst Land, et Oprør der blev forberedt ved de meest uforskammede Løgne og Bagvadskelser, paabegyndt med det sorteste Forrædderi, fortsat med mageløs Haardnakkethed, Hovmod og Grusomhed og endt med Nederdrægtighed“.

Fischer havde ikke været utilfreds med Holsteneren Carl Moltkes Udnævnelse til Minister for Slesvig, da han „har viist sig som en erklæret Fjende og Modstander af Oprøret“ (1852 29./1.). Ganske vist billigede han ikke den unægtelig meget kraftige Salut, som han aftrykte (17./11.), men med Misbilligelsen har det vist været saa som saa. I hvert Fald skrev han kort efter (29./11.), at den „blev hilst med stor Glæde“, samtidig med at han udtaler sin Harme over, at kongerigske Blade — navnlig „Dagbladet“ — ligesom den tyske Presse havde angrebet Moltke for denne „Ukas“, som det kalder den „for jo ikke at forsømme nogen Lejlighed til at dyrke Libertinismens Afgud“. Da „Dagbladet“, tilføjer han, jo er forbudt i Slesvig, „befries vi lykkeligviis for den Ærgrelse, som hiint Blads uhumske Raisonnementer.... ideligen vilde fremkalde hos enhver dansksindet og fædrelandskjærlig Slesviger“. „Aalborg Stiftstidende“, hvorfra Fischer kendte „Dagbladet“s Artikel, gav ham raat for usødet (1./12.). Hans Holdning forstaas bedre, hedder det, „naar man seer, hvorledes Friheden overhovedet mistænkeliggjøres..... af den endnu taalte slesvigske Localpresse, hvis Demoralisation gennem Censur, Politimyndighed og al Slags Tvang nu er bragt saavidt, at Apenraderen endog i høien Sky jubler over det carlmoltkske Fugtelsprog til Slesvigs Repræsentanter“.

En ulige mere forsonlig Holdning overfor de tysksindede kommer derimod til Orde, da han i Anledning af Tiaaret for Oprøret (13./3.) udtalte Haabet om, at de 10 Aars Erfaringer, der er indsamlede paa begge Sider „maa tjene til at udjævne de imellem de Meningsforskjellige endnu bestaaende Differencer,

der aldrig kunne føre til noget godt Resultat, men kun træde hindrende i Veien for den sunde Udvikling af vore offentlige Forhold“.

For en politisk set saa enkel Natur som Fischer maatte de Angreb og den deraf følgende Polemik, hans Standpunkt ganske naturlig fremkaldte, i Længden dog virke nedslaaende. Hertil kom hans huslige Forhold, ikke mindst manglende økonomisk Sands hos hans anden Hustru. Allerede i sit tidligere anførte Brev til Dr. Gundel af 10. Septbr. 1857 skrev han: „Jeg søger saameget som mulig at trække mig tilbage fra det politiske Liv og Væsen og vilde være meget tilfreds, hvis jeg aldeles kunde kvittere denne utrøstelige Arena“. For Resten, tilføjer han, var han temmelig nedtrykt, modfalden og forstemt, hvorfor han, hvis Lejlighed gaves, havde besluttet sig til at sælge sin Avis og sit Trykkeri og bad Gundel virke derfor. Knap to Aar efter gjorde han Alvor af Sagen og solgte begge Dele til sin Svoger Nicolai Sørensen.

I en Artikel d. 15. Marts 1859 tog han Afsked med sine Læsere. Han bad dem huske paa de Kaar, hvorunder han havde virket. „Perioden før Krigen var en sand Skjærsild, der krævede Opofrelse og Resignation i højeste Grad“. Saa blev Modersmaalet vel „udfriet fra sin Fornedrelse og Danskheden kom til Ære. Forventningen om Hertugdømmet Slesvigs nøjere Forening med Moderlandet gik derimod ikke i Opfyldelse, formentlig fordi man satte Forfatningen over Staten“. Dette var Grunden til, at han i de sidste Tider ikke havde skrevet politiske „Afhandlinger“ i Avisen, og han kunde ikke sympatisere med dem, der forvente „sig alt muligt og umuligt godt af Repræsentationsforfatningen, der tager sig saa smukt ud i Theorien, men i Virkeligheden viser sig saa mangelfuld og brøstfældig“. Som man ser, holdt den gamle Stridsmand til det sidste fast ved det, han ansaa for det rette, naglede det saa at sige fast til Masten, før han forlod sin Skude. Det maa have svedet ham i Hjertet et

Par Dage efter (17./3.) at læse sin Efterfølgers Programerklæring, hvori han vedkende sig „at være den constitutionelle og navnlig Kongeriget Danmarks Forfatning“ hengiven. Selvom han tilføjede, at den efter hans Formening for Øjeblikket aldeles ikke egnede sig for Slesvig, og navnlig „Kongerigets Valglov vilde være os til stor Skade“, var det altsaa et fuldstændigt System.skifte, der fandt Sted.

Forøvrigt gik Fischer fra Bladet med fuld Honør, idet Byens Borgmester og Raad i en „hjertelig Skrivelse“ takkede ham for hans Gerning²⁵).

Hvad han fik for Avisen og Trykkeriet, skal lades usagt. Det har dog sikkert kun været en Brøkdel af de 30,000 Rdlr., Koch kunde indkassere for „Dannevirke“. Da han samme Aar fik en velfortjent aarlig Understøttelse paa 200 Rdlr. — nuomstunder svarende til en 1600 à 2000 Kr. — fra Dannebrogsmændenes Pensionsfond²⁶), har han vel saa nogenlunde kunnet klare sig. En god Hjælp har det dog sikkert været, at han Aaret efter gennem en Ansøgning til Regensburg modtog en Understøttelse paa 400 Rdlr. til et Arbejde om Aabenraas Historie og Beskrivelse, hvortil han længe havde samlet Materiale. Det fremmedes yderligere ved, at Borgmester Lunn gav ham fri Adgang til Byens Arkiv, hvorfor hans Tid, som han skrev til Regensburg, gik med at læse og ekstrahere²⁷). Til noget større blev det dog ikke. I hvert Fald er det eneste Resultat af hans Forskninger, der er bleven offentliggjort, den i Anmærkningen omtalte Ildebrands-historie, der er trykt i „Slesvigske Provincialefterretninger“ 2. Bd. Men forøvrigt fremgaar det af et Brev til Overbibliothekar Chr. Bruun fra 1868 (6./8.), at han endnu saa sent fortsatte

²⁵) »Freja« 1859 2./4. Koncepten til den paagældende Tak har ikke været til at finde i Byens Arkiv.

²⁶) Sønderjydske Maanedsskr. 1949. S. 142 f.

²⁷) Regensburgs Brevsaml. i R. A. 1860 3./1. jfr. 20./2. og 13./11. Som et Bilag til sidstnævnte Brev ligger en Afhandling om den store Ildebrand, der 1610 hærgede Byen. — Det skyldes vel ogsaa en Henvendelse til Regensburg (1850), at F.'s Broder, Kaptejnen blev Inspektør ved Skibsbroen, saaledes at han fuldtud kunde varetage sit Hverv i Byraadet.

sine Studier. Større Glæde — og Indtægt — havde han derimod nok af sine „Slesvigske Folkesagn“. De begyndte som Feuilleton i „Freja“ 1857, men tryktes samlede samme Aar og udkom i 2. og 3. Udg. 1861 og 1890. Sandheden i Ære maa det siges, at deres Værdi som sagnhistorisk Kildemateriale er grumme ringe, hvilket dog ikke formindskede den Yndest, de endnu i mine Drengedage i Halvfjerdserne og Firserne nød. Endelig skal det i denne Forbindelse nævnes, at han 1860 samlede og udgav „Digte af Hans Mikkelsen“, der døde som Degn i Løjt, og hvis Viser efter Fischers Sigende var højt yndede af Menigmand, selvom de „vistnok ikke kunne bestaae for Æstetikens Domstol“.

Saa kom 1864. Endnu før Londonkonferencen haabede han — omend med Resignation — at det skulde kunne lykkes at redde Nordslesvig for Danmark. En udførlig Skildring af Forholdene i Byen, han 4. Maj sendte Regenburg, slutter nemlig med følgende Udtalelse: Delingen af Slesvig, saaledes at den nordlige Del blev indlemmet i Danmark, „vinder mere og mere Medhold herovre, og kun den indeholder vel ogsaa de Betingelser, der garantere Nationalitetens Bevarelse og Rolighed i Landet“. Intet Under derfor, at det endelige Resultat ramte ham haardt, saa haardt, at han i sin Dagbog, der ellers kun gør Rede for Vejr og Vind, Krigsbegivenheder og Episoder i Byens Liv, undtagelsesvis kommer med et stærkt personligt Udbrud²⁸⁾.

Det følger snart sagt af sig selv, at han for at bruge hans eget Udtryk havde noget at „bestille“ med den Adresse, man i September indsendte til den prøjsiske og østrigske Kommissær om Nordslesvigs Forbliven ved Danmark. Men han slap dog billigere fra det end hans gode Ven Bahnsen, der havde været en af Hovedmændene og maatte i „Tyvehullet“²⁹⁾. Ellers traadte

²⁸⁾ Sønderj. Aarb. 1930. S. 202—03.

²⁹⁾ Jfr. Sønderj. Aarb. 1930. S. 208 ff. Om selve Adressen jfr. min »Nordslesvig 1864—1909«. S. 7.

han næppe frem i det offentlige Liv, men holdt hver Eftermiddag stadig sine „Børsmøder“, der blev endnu flittigere besøgt end tidligere, efter at han 1865 var flyttet fra Ramsherred til Skibbroen. „Vi drøfte da Almenvellet paa bedste Maade“, skriver han (1866 19./6.) til Dr. Gundel. Om hans Liv i den følgende Tid til hans pludselige Død af et Slagtilfælde 3. Juni 1871, vides forøvrigt ikke stort. En Tid lang i 1867 maatte han atter overtage Redaktionen af „Freja“, da den unge Sørensen vilde udvandre, og Faderen tænkte paa at sælge det til den første den bedste, bl. a. til en Mand fra Holsten! Men Bladet var forøvrigt svinebundet, saa han intet kunde skrive, om det Folk helst vil høre, men maatte fylde det med Røverhistorier. Dette siges i et Brev til Dr. Gundel (1867 17./3.), og overhovedet er Korrespondencen med Gundel, som han havde den store Glæde at besøge under sin Københavnsrejse 1869 (jfr. nedenfor S. 82), snart sagt det eneste, der giver os Indblik — ikke i hans daglige Liv, om det skriver han blot (1866 19./6.), at han sysselsatte sig med Skriveri, mekaniske Arbejder og tog nu og da ud paa Fiskeri — men i hans Stemninger og Følelser. Vi lever i natligt Bælgmørke, og „Folkedøden vil blive vor Skjæbne, naar vi ikke atter kommer tilbage til Moderlandet“, skriver han i Jan. 1865. Knækket var han dog ikke. Tværtimod var det, som Modet og Kampaanden fra de unge Dage atter var vendt tilbage. Nu var alt jo igen saa ligetil og usammensat. „Det Haab“, fortsætter han i samme Brev, „igjen at komme til Danmark nærer jeg tiltrods for alt, hvad der er sket, og intet skal rokke det, intet afholde mig fra med al Ævne at arbejde derfor“. Junggreen, hvem han i et Brev (1869 10./10.) til den ovenfor i Anm. 12 nævnte Magnus Eiriksson karakteriserer som „et sjældent lyst Hoved og et varmt Hjerte“, var hans bedste Støtte, hedder det videre, hvorimod Bahnsen var uden Haab³⁰⁾. Den lille Urmager var derimod en uforbederlig Optimist. Slesvigernes Besøg i Danmark

³⁰⁾ Jfr. hvad hans Søstersøvn A. D. Jørgensen i sin »Redegørelse« S. 112 skriver om »forsagtheden hos fremragende danske«.

1865 gav ham Trøst og Mod og styrkede yderligere hans Haab om „en kommende skjøn Dag“ (1865 10./9.). Og efter Udbrudet af Krigen mellem Prøjsen og Østrig er alle herovre „i den allerbedste Stemning“. „Enden skal nok blive den, at det danske Slesvig kommer tilbage til Danmark, se kun til“.

„Vi have kun en eneste Tanke, at vi ere og ville forblive Danske“ (1866 19./6.). Og uagtet, som han skriver 17. Marts 1867, Tilstanden herovre vistnok er saaledes, at der i intet civiliseret Land i Verden findes Mage dertil, hedder det i hans sidste be-

svarede Brev fra 27. Juni s. A.: „Vort Haab er ligesaa frisk og grønt, som det bestandig har været“³¹⁾.

Ikke med Urette er der bleven sagt om de Mænd, der brød Isen, at de var romantiske Absolutister og Patrioter, der ved Hjort Lorenzens Død havde mistet Følingen med Tidens stærke politiske Liv. Men med ligesaa megen Ret kunde man paa Frederik Fischers Gravsten paa Aabenraa Kirkegaard sætte de sande og skønne Strofer:

I mørke Dage som i Dæmringstider
stod Haabet lyst og kraftigt ved hans Side.
Gid saa det staa hos os, som endnu stride
og hjælpe os til Kampens Maal at naa.

³¹⁾ Mærkværdig nok omtaler han ikke i disse Breve § 5.